

Pakotettu muutto ja ontologisen turvallisuuden rakentuminen

ERJA SAURAMA & ANNA NURMI & PÄIVI HEINO

Pakolaisuudessa turvallisuuden tunne on jollain tavoin järkkynyt. Ihminen hakee turvaa ja paikkaa uuden elämän aloittamiseen. Tutkimuksessa tarkastellaan asuminen ja kodin merkityksiä turvallisuuden tunteen uudelleen rakentumisessa ja kotoutumisessa. Teoreettisena lähtökohtana on ontologisen turvallisuuden käsite, jota on aiemmin hyödynnetty muun muassa asumisen tutkimuksessa.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Maahan muuttaneiden ja heidän perheidensä asettuminen Suomeen edellyttää fyysisiä puitteita, kuten kelvollisia asuntoja. Pääkaupunkiseudulle muutto ja kodin perustaminen on asumisen kalteuden ja asuntomarkkinoiden kireyden takia erityisen haasteellista pakolaisina – joko turvapaikanhakijoina tai kiintiöpakolaisina – Suomeen muuttaneille, jotka ovat olosuhteiden pakosta joutuneet jättämään kotimaansa. Muihin pääkaupunkiseudulle muuttajiin verrattuna heidän asumistarpeensa rakentuvat osittain toisenlaisista elementeistä. Kuntien sosiaalitoimen ja järjestöjen työntekijät ovat avainasemassa maahan muuttaneiden tukemisessa. He eivät kuitenkaan pysty tarjoamaan asiakkailleen kotia, vaan parhaimmillaankin vain edistämään asunnon saantia ja tukemaan asumisen taidoissa.

Artikkelimme tutkimustehtävänä on tarkastella turvallisuuden tunteen yhteyttä asumiseen. Konkreettisemmin tutkimuskysymyksenä on, millaisia merkityksiä pakolaisina maahan muuttaneet liittävät kotiin ja asettumiseen juuri pääkaupunkiseudulle. Aloitamme käsittelemällä maan sisäiseen muuttamiseen ja asumiseen liittyviä perusteita ja kriittisiä tekijöitä, jotka toimivat kotoutujan kannalta ulkoisina, asettumista määrittävinä tekijöinä. Varsinainen tutkimuskohteemme on

subjektiivinen kokemusmaailma, jota pakolaisena maahan muuttaneella leimaa turvattomuus; onhan kotimaastaan paennut ja kansainvälisen suojelun perusteella Suomeen saapunut henkilö nimenomaisesti hakenut *turvaa* ja *paikkaa* uuden elämän aloittamiseen, uuden kodin perustamiseen. Otamme siis vakavasti suomalaisen käytäntöön vakiintuneen integraatiota tarkoittavan kotoutumisen käsitteen, jonka kantasanana on koti.

Teoreettinen viitekehys rakentuu Anthony Giddensin (1991) ontologisen turvallisuuden käsitteelle, jossa keskeistä on ”asioiden ja tapahtumien järjestys ja jatkuvuus”. Käsitettä on käytetty asumisen tutkimuksessa ja viime aikoina yhä enemmän myös maahanmuuttoa koskevissa tutkimuksissa.

Tutkimuksen aineisto on koottu vuoden 2017 aikana haastatteleamalla maahan muuttaneita pääkaupunkiseudun asukkaita, jotka olivat haastatteluhetkellä järjestöjen ja sosiaalitoimen asiakkaita.

Oikeus asuntoon ja asuinpaikan valintaan

Asumista lähestytään kotouttamisjärjestelmässä usein lähinnä resurssina, jonka päälle muut elämän osa-alueet ja kotoutumisen prosessi voivat rakentua (ks. Ager & Strang 2008). Suomessa kun-

tien sosiaalitoimi vastaa suurelta osin kotouttamisjärjestelmän toimivuudesta, asumisen järjestymisestä ja sosiaalipalveluista. Asumisen ja asumisen merkitystä kotoutumisen näkökulmasta on kuitenkin tutkittu varsin vähän. Esimerkiksi Jaana Vuori (2015) määritellään kotouttavan työn keskeisiä ulottuvuuksia sosiaalityössä ei ole nostanut esiin asumista erillisenä tematiikkana. Asumisen kysymysten voidaan tosin nähdä liittyvän Vuoren jäsenyyksessä muun muassa maahan muuttaneille tarjottavaan materiaalliseen tukeen, tiedon jakamiseen ja ohjaukseen sekä sosiaalisten asumisoikeuksien välittämiseen.

Sosiaalityön merkitys ihmisoikeustyönä on käynyt yhä tärkeämmäksi (Ife 2012). Asuminen on yhteydessä myös perus- ja ihmisoikeuksiin, joihin Suomi on sitoutunut kansainvälisin ihmisoikeussopimuksin ja sisällyttänyt ne perustuslakiinsa (1999/731) usealla tavalla. Lailisesti valtion alueella olevalla on liikkumisvapaus ja oikeus valita vapaasti asuinpaikkansa (Perustuslaki, 9. §). Oikeudessa sosiaaliturvaan on kyse riittävän elintason turvaamisesta, mikä kattaa myös asumisen. Julkisen vallan tehtävä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asunnon omatoimista järjestämistä. Kyse ei ole subjektiivisesta oikeudesta toisin kuin esimerkiksi oikeus välttämättömään toimeentuloon. Oikeutta asuntoon toteutetaan paitsi asuntopolitiikalla ja turvaamalla riittävä asuntojen tarjonta, myös asumisneuvonnalla ja asumissosiaalisella työllä. (Perustuslaki, 19. §, 4. mom.).

Perus- ja ihmisoikeudet ovat universaaleja, ja niitä loukataan aina, jos yhtä ihmistä tai ihmisryhmää kohdellaan erottelvasti muihin samassa asemassa oleviin ihmisiin nähden. Yhdenvertaisuusperiaate (Perustuslaki, 6. §) ja siihen sisältyvä syrjintäkielto liittyvät kaikkiin perus- ja ihmisoikeuksiin, joiden toteutumista tehostaa yhdenvertaisuuslaki (2014/1325). Asumiseen liittyvänä välttömänä syrjintänä voidaan pitää esimerkiksi asunnonhakutilannetta, jossa ihmistä ei oteta huomioon ulkomaalaistaustaisuuden takia. Käytäntö voi olla välillisesti syrjivä, jos asuntomarkkinat ovat suomenkieliset eikä ihmisellä kielitaidon puutteen takia ole pääsyä niille tai riittävää neuvontaa ole järjestetty. (Yhdenvertaisuuslaki 2014/1325; Yhdenvertaisuusvaltuutettu.)

Laki kotoutumisen edistämisestä (2010/1386) ei säätele kansainvälistä suojelua saavien asumisen järjestämistä, vaan kunnat toteuttavat sen osana peruspalvelujaan. Asuminen mainitaan ainoas-

taan lasten ja nuorten asuinyksikön perustamiseen liittyen. Laissa mainitaan kuitenkin sosiaalinen vahvistaminen, jolla viitataan elämäntaitojen parantamiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen erityisesti lasten ja nuorten sekä työelämän ulkopuolella olevien ryhmien kohdalla. (Meronen-Vilén & Fredriksson 2017, 29; LKE 2010/1386, 3. §, 33. §.)

Suomessa kaikki maassa vakinaisesti asuvat kuu-luvat sosiaalipoliittisten etuuksien ja palveluiden piiriin, sillä oikeus sosiaaliturvaan – ja perustuslain suojaan – on asumisperustainen kuten todetaan vastikään uudistetussa laissa asumisperusteisesta sosiaaliturvasta rajat ylittävissä tilanteissa (2019/16). Maahan muuttaneiden henkilöiden osalta keskeistä on, milloin heidät tulkitaan vakinaisesti maassa asuviksi (Alatalo & Homanen 2015). Paperittomillakin – esimerkiksi kielteisen lainvoimaisen päätöksen turvapaikkahakemukseensa saaneilla – on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Maahanmuuttojärjestelmässä pakolaisina maahan muuttaneet pyritään asuttamaan kuntiin, jotka tarjoavat niin sanottuja kuntapaikkoja. Valtio myöntää kunnille laskennallista korvausta jokaisesta vastaanotetusta henkilöstä. Korvausai-ka on neljä vuotta pakolaiskiintiön kautta ja kolme vuotta turvapaikkamenettelyn kautta tulleista. Kaikki pakolaiset eivät kuitenkaan ota vastaan tarjottua kuntapaikkaa tai ole koko kotoutumisaikansa samassa kunnassa, vaan he hakeutuvat itsenäisesti haluamalleen alueelle. Kun henkilö muuttaa kunnasta toiseen, rahoitus ”seuraa perässä” uuteen kuntaan, mutta itsestään selvää ei ole, että kunta käyttää saadun korvauksen juuri kotouttamistyöhön. Pääkaupunkiseudun kunnilla on myös erilaiset käytännöt kotoutuspalvelujen tarjoamisessa maan sisällä muuttajille. (Hirsova 2018.) Tällaisen jatkomuuttoprosessin kautta pääkaupunkiseutu kuitenkin vastaanottaa suurimman osan pakolaisista. Varsinaiset kuntapaikat ovat asukaslukuun suhteutettuna pieniä.

Kansainvälisessä keskustelussa korostuvat kaupunkiseutujen merkitys ja asumisen ongelmat kotoutumisen kannalta. Paikallisia kotouttamistomia koskevassa kansainvälisessä raportissa asuminen on määritelty yhdeksi tärkeimmistä rakenteellista kotoutumista edistävästä sektoreista. Muita tärkeitä sektoreita ovat työmarkkinat, sosiaalinen hyvinvointi ja koulutus. (OECD 2018; Saukkonen 2018, 5, 8.) Myös THL:n (Saikkonen ym. 2018, 136–142) kaupunkiseutuja vertailevassa

tutkimusraportissa on todettu, että asuminen on avainkysymys sosiaalisen kestävyuden sekä ihmisten hyvinvoinnin ja toimeentulon näkökulmasta.

Muuttoliikkeen kääntöpuolena on palvelujärjestelmän kuormittuminen ja asuntojen vaikea saatavuus. Vaikka vuoden 2015 jälkeen oleskeluluvan saaneita on hakeutunut pääkaupunkiseudulle, ei vapaarahoitteisia vuokra-asuntoja halvempien ARA-asuntojen kysyntä ole – oletusten vastaisesti – lisääntynyt (ARA 2017, 5–7). Suunnistaminen suurkaupungin palvelujärjestelmässä ja asuntomarkkinoilla on niitä tuntemattomalle haastavaa, ja maahan muuttaneet ovat oikeuksistaan tietämättöminä erityisen haavoittuvassa asemassa (ks. KATTO-hanke).

Kaupungistuminen on globaali ilmiö, joka saa voimansa sekä maassamuutosta että maahanmuutosta. Kaupunki on vetovoimainen koulutusmahdollisuuksien, työllistymisvaihtoehtojen sekä liikenneyhteyksien takia. Suurkaupunkiympäristöön liitetään myös ajatuksia moni-ilmeisyydestä ja sallivuudesta. Rakennetulla ympäristöllä on yhteisöllinen sisältö (Rajanti 1999). Jos maahan muuttaneen aiempi asumiskulttuurinen viitekehys on suurkaupunki, saattaa pääkaupunkiseutu vetää hyvinkin puoleensa. Aiemmat tulijat ovat jo luoneet yhteisöllisiä verkostoja, joihin uusien tulojoiden on luontevaa liittyä.

Ontologinen turvallisuus ja koti

Ontologinen turvallisuus asumisen tutkimuksessa

Asumisen tutkimuksessa on usein viitattu sosiologi Anthony Giddensin ontologisen turvallisuuden käsitteeseen silloin, kun on tarkasteltu kodin merkityksiä (Saunders 1984; 1986; 1989; Dupuis & Thorns 1998; Padgett 2007). Giddens (1990, 92) tarkoittaa ontologisella turvallisuudella ”luotamusta joka useimmilla ihmisillä on oman *identiteettinsä jatkuvuuteen* sekä materiaalisien ja sosiaalisen *elinympäristönsä pysyvyyteen* [kursiv. kirjoittajat]”. Kyseessä on syvä psykososiaalinen tarve, joka rakentuu jatkuvuuden ja pysyvyyden limittäisyydestä jokapäiväisissä rutiineissa ja elämänkulussa ylipäättään. Giddens on saanut vaikutteita ajatuksilleen muun muassa psykiatri R.D. Laingilta (1960, 42), joka on käsitellyt ontologisen turvallisuuden puuttumista, ontologista turvattomuutta. Turvattomuuden kokemus on minuuden sekä ulkopuolinen että sisäpuolinen tunnetila, jossa elä-

män jatkuvuutta ja eheyttä ei voi ottaa itsestään selvyytenä. Giddens, kuten myös Laing (1960, 39), tarkoittaa ontologisella turvattomuudella vakavaa olemassaolon eli eksistenssin kyseenalaistamista, minkä vuoksi turvakokemuksen merkitystä tehostetaan antamalla sille ontologinen eli olemassa oleva määre.

Ontologisen turvallisuuden käsitteen käyttökelpoisuus havaittiin ensimmäisenä asumiseen ja kotiin liittyvien teemojen parissa, mutta viime aikoina käsite on esiintynyt myös kansainvälisiä suhteita sekä siirtolaisuutta koskevassa tutkimuskirjallisuudessa (Heino P. 2018). Peter Saunders (1984; 1986) oli ensimmäinen, joka liitti käsitteen kodin omistamiseen liittyviin kokemuksiin ja merkityksenmuodostamiseen ja korosti myös rakennettuun ympäristöön liittyvien arkirutiinien merkitystä ontologisen turvallisuuden tuottamisessa ja ylläpitämisessä. Saundersin näkemyksen mukaan vahvimman turvallisuuden tunteen tuottaa itse omistettu koti, vuokrasuhde on turvattomampi. Brittiläisessä ”kodinomistajayhteiskunnassa” hallintamuodon suosio selittyy sillä, että asunnon omistaminen ei ole vain rahallisen pääoman kartuttamista, vaan myös ilmentymä syvällisemmästä tarpeesta henkilökohtaiseen vapauteen, tilan hallintaan ja itsensä toteuttamiseen (Saunders 1990). Saundersin (1984, 223) mukaan ”halu kodinomistamiseen on osoitus ontologisen turvallisuuden tarpeesta: oma koti on fyysinen ja pysyvä – tilallisesti ja ajallisesti juurtunut – paikka maailmassa, jossa yksilö voi tuntea olevansa sananmukaisesti ja kuvaannollisesti ”kuin kotonaan””.

Ann Dupuis ja David Thorns (1998) ovat kehittäneet edelleen Saundersin ajatuksia ja todenneet, että koti voi toimia ontologisen turvallisuuden lähteenä, kun seuraavat neljä ehtoa täyttyvät: 1) koti emotionaalisyfysisenä paikkana mahdollistaa pysyvyyden kokemisen suhteessa materiaalisien ja sosiaaliseen ympäristöön, 2) koti tarjoaa paikan päivittäisten, elämää ylläpitävien rutiinien suorittamiselle, 3) koti mahdollistaa hallinnan tunteen, koska siellä voi kokea olevansa vapaa tarkkailusta, joka enenevässä määrin luonnehtii julkista tilaa ja muita paikkoja, ja 4) koti tarjoaa turvallisen paikan identiteetin jatkuvuudelle ja kehittymiselle. Tällainen kodin merkityksiä korostava jaottele painottaa ennen kaikkea asumistilan hallintaa, eikä se ole periaatteessa sidottu asunnon omistamiseen, mikä uusien siirtolaisten ja varsinkin pakolaisten osalta saattaakin olla epärealistinen tarkastelukulma.

Asuminen ja ontologinen turvallisuus on yhdistetty myös asunnottomuuden ja kodittomuuden tutkimukseen. Tutkiessaan vakavista mielenterveyshäiriöistä kärsineiden kodittomuutta Deborah Padgett (2007) hyödynsi erityisesti Dupuis'n ja Thornsin jäsenystä asumiseen liittyvistä ehdoista ja osoitti, että juuri ne ihmiset, joiden ontologinen turvallisuus on uhattuna mielen sairauksien vuoksi, ovat samalla myös niitä, joiden asumisolosuhteet eivät todennäköisesti edistä ontologisen turvallisuuden rakentumista.

Turvalliset ja asianmukaiset asumisolosuhteet ovat myös pakolaisten asuttamisen kannalta erittäin merkittäviä, sillä kodin perustaminen on osa ontologisen turvallisuuden tunteen uudelleenrakentamisprosessia, toteavat Farida Fozdar ja Lisa Hartley (2014). Heidän tutkimuksessaan ontologista turvallisuutta ja myönteisiä kokemuksia tuottivat asunto, ”katto pään päällä”, lähellä oleva perhe sekä mahdollisuus vakaampaan tulevaisuuteen. Muihin siirtolaisryhmiin verrattuna pakolaiset muuttavat useammin ensimmäisenä vuosinaan. Lisäksi he muita harvemmin ostavat ja omistavat kotejaan. Asumiskokemuksia säilyttivät turvattomuus ja epävarmuus, jotka liittyivät asumiseen kalleuteen, huonolaatuisuuteen (ahtaus, puutteellinen kunnossapito), pulaan kohtuuhintaisista vuokra-asunnoista, vähäisiin valinnanmahdollisuuksiin vuokra-asuntomarkkinoilla, kiinteistönvälittäjien kielteisiin asenteisiin, hankaluuteen palveluihin pääsyssä sekä monimutkaisiin vuokrausmenettelyihin. (Fozdar & Hartley 2014.)

Kotiutuminen ja sen tukeminen

Akkulturaatioteorian mukaan onnistunut integraatio on kaksisuuntainen muutosprosessi, jossa ryhmät ja niiden jäsenet läpikäyvät sekä kulttuurisia että psykologisia muutoksia ja sopeutuvat näin toisiinsa (Berry 2005, 698–699). Koska ontologisen turvallisuuden kokemus uudessa maassa liittyy kiinteästi asumiseen ja kodin kokemukseen, käytämme tarkastelussamme kotoutumisen käsitteen rinnalla myös kotiutumisen käsitettä. Kotiutumisella tarkoitamme maahanmuuton jälkeistä aikaa, jossa maahan muuttanut on saanut konkreettisesti asunnon itselleen ja mahdolliselle perheelleen. Hypoteettisesti voidaan ajatella, että jos integraatioprosessi ja asettuminen etenee suotuisasti, ihminen ikään kuin kesyytää uuden tilan ja ympäristön itselleen, asunto alkaa tuntua kodilta ja elämä ylipäättään muuttua tutuksi, turvalliseksi ja rutiinin kautta rakentuvaksi, elämiseksi ”kuin kotonaan” (kriittikistä ks. Huttunen 2002, 16).

Asumisen tutkimusperinteen ohella kodin merkityksiä ja arjen kokemuksellisuutta painottavaa näkökulmaa kotoutumiseen ovat sosiaalitehteissä hyödyntäneet muun muassa Laura Huttunen (2002), Jaana Vuori (2015) ja Eveliina Heino (2018). Maahan muuttaneiden omaelämäkertoja tarkastelevassa tutkimuksessaan Huttunen (2002, 17, 328) määrittelee kodin ”kiintopisteeksi tai paikaksi, josta olla suhteessa maailmaan.” Koti siis merkityksellistyy vahvasti mentaalisenä tilana. Toisaalta Huttunen (mt. 17) painottaa myös, että ”maahanmuuttajien ’kodi’ eivät ole vain heidän valintojaan, vaan suhteessa erilaisiin poliittisiin konteksteihin ja institutionaalisiin käytäntöihin”.

Vuori (2015) ja Heino (2018) taas ovat käyttäneet tutkimuksissaan arjen kansalaisuuden käsitettä, jossa taustalla on Ruth Listerin (2007) inklusiivisen kansalaisuuden idea. Se koostuu neljästä komponentista: oikeudenmukaisuudesta, tunnistamisesta, itsemääräämisoikeudesta ja solidarisuudesta. Toisin kuin yleinen valtiokansalaisuutta koskeva keskustelu, inklusiivinen kansalaisuus painottaa elettyä kokemuksellisuutta ja toisaalta tarkastelee niitä mekanismeja, jotka syrjäyttävät ihmisiä osallisuudesta.

Arjen kansalaisuuden kautta kotoutuminen ja kotiutuminen uuteen maahan määrittävät yksilöllisenä elämäntilanteena. Käsitteellä pyritään kuvaamaan, miten ”kansalaisuuden muodolliset oikeudet toteutuvat sellaisten toistuvien tilanteiden kautta, jotka tarjoavat erilaisia osallisuuden ja kuulumisen mahdollisuuksia ja kokemuksia” (Vuori 2015). Maahan muuttaneiden näkökulmasta arjen kansalaisuutta voidaan analysoida esimerkiksi yhteiskunnallisten tietojen ja taitojen karttumisenä ja kehittymisenä sekä osallistumisenä sosiaaliseen ja julkiseen elämään (mt.).

Heino (2018, 55) on tutkimuksessaan jäsentänyt arjen kansalaisuuden sisällöiksi autonomian (suomen kielen taito, työllistyminen, sosiaaliturvasta irrottautuminen), tunnustuksen (institutionaalinen tunnustus, arjen kohtaamiset peruspalveluissa ja valtaväestön kanssa ja yhteiskunnalliset diskurssit) sekä kuulumisen (Suomeen kiinnittyminen ja kodin luominen). Heino hahmottaa kodin luomisen arjen kansalaisuuden päätösvaiheeksi, jota ei enää luonnehdi väliaikaisuus vaan pysyvyys. Tässä pysyvyyden kokemuksessa yksilö ”tietää kuka on” ja myös perheenjäsenet ”ovat löytäneet paikkansa”; ”arki toimii odotusten mukaisesti ja elämä tuntuu turvalliselta ja hallitulta”. (Mt. 72.) Heinon (mt., 74) tulkinta siitä, milloin ihmi-

nen ”tuntee olevansa kotona” uudessa asuinmaassa, on vahvaa autonomiaa korostava; ihminen kokee olevansa kotona tuntiessaan itsensä täysivaltaiseksi yhteiskunnan jäseneksi, joka pystyy hoitamaan asioitaan itsenäisesti. Heinon ymmärrys kodin luomisesta ja pysyvyyden kokemuksesta osana arjen kansalaisuuden rakentumista asettuikin hyvin lähelle giddensiläistä ontologisen turvallisuuden käsitettä.

Tutkimuksen toteuttaminen

Ontologisen turvallisuuden käsite ammentaa fenomenologisesta perinteestä, jossa korostetaan ilmiöiden kokemuksellista ulottuvuutta. Aistihavainnot ovat subjektiivisia ja kuitenkin totuudellisia (esim. Perttula 2008). Jotta ihminen voi ylipääntään orientoitua maailmassa ja inhimillinen yhteiselo erilaisuuksista huolimatta on mahdollista, fenomenologia selittää ja tarjoaa avuksi luonnollisen asenteen käsitettä (esim. Natanson 1973). Luonnollinen asenne on arkipäiväistä, asioiden itsestään selvänä pitämistä ja niiden läpielämistä (mt., 9–16). Fenomenologinen tutkimus ottaa luonnollisen asenteen tarkastelukohteekseen ja pyrkii ymmärtämään ja sanallistamaan kokemusmaailmaa, saattamaan sen tietoisien tarkastelun kohteeksi. Lähdemme siitä, että ontologinen turvallisuus on luonnollinen asenne, jonka avulla ihminen suuntautuu maailmaan ottaen sen ikään kuin annettuna. Jollei tällainen asennoituminen ole mahdollista, maailma näyttäytyy vaarallisena ja uhkaavana, jolloin voidaan puhua ontologisesta turvattomuudesta. Pakolaisuudessa on kyse siitä, että ontologinen turvallisuus on ainakin jollain tavoin järkkynyt.

Tutkimuksemme liittyy maahan muuttaneiden kotoutumista koskevaan tutkimushankkeeseen. Siinä kerättiin kvalitatiivinen fokusryhmähaastatteluaineisto vuonna 2017 haastattelemalla Espoon, Helsingin, Lahden ja Vantaan kaupunkien aikuissosiaalityön ja maahanmuuttoyksiköiden työntekijöitä ja asiakkaita, TE-keskusten työntekijöitä sekä muutaman järjestön toimintaan osallistuneita. Maahan muuttaneiden fokusryhmähaastatteluja oli kahdeksan ja yksilöhaastatteluja kolme. Näistä yhdestätoista haastattelusta viisi tehtiin tulkin välityksellä. Kielinä olivat suomen lisäksi arabia, dari ja somali. Haastatteluihin otti osaa yhteensä 40 henkilöä, joista 30 oli tullut Suomeen pakolaisina Aasiasta, Lähi-idästä ja Pohjois-

tai Itä-Afrikasta. Loput kymmenen maahan muuttanutta olivat tulleet Suomen lähialueilta. Rungas puolet haastateltavista oli naisia.

Tuosta laajasta kokonaisuudesta olemme tähän tutkimukseen analysoineet kuusi fokusryhmähaastattelua ja yhden yksilöhaastattelun. Haastatteluihin osallistui yhteensä 26 haastateltavaa, joista naisia oli 19. He olivat siis pakolaisina maahan muuttaneita ja asuvat pääkaupunkiseudulla. Näin ollen viranomaishaastattelut sekä muita maahan muuttaneita koskevat osuudet ovat rajautuneet aineiston ulkopuolelle.

Olimme saaneet haastateltavat viranomais- ja järjestökontaktien kautta. Osa haastatelluista oli tullut Suomeen vuonna 2015, jolloin turvapaikanhakijoiden määrä oli poikkeuksellisen suuri. Osa oli saapunut varhemmin, joten heille oli kertynyt enemmän kokemuksia Suomessa elämisestä. Kerroimme haastateltaville, että tutkimuksen tavoitteena on kehittää kotoutuspalveluita. Ennen jokaista haastattelua tutkimushanke esiteltiin vielä uudestaan ja korostettiin, että haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja luottamuksellista. Lisäksi jaettiin tutkimushanketta esittelevä selkokielineen ja yleistajuinen informaatiokirje (suomeksi, arabiksi tai somaliksi) sekä pyydettiin allekirjoittamaan vastaavan kielinen suostumuslomake. Aina emme kuitenkaan voineet olla varmoja, osasivatko haastateltavat lukea tekstiä ja ymmärsivätkö he lukemaansa. Haastattelut kestivät puolestatoista tunnista kahteen tuntiin. Arabiaa puhuville järjestettiin erilliset ryhmähaastattelut naisille ja miehille. Aineisto nauhoitettiin, litteroitiin ja koodattiin Atlas.TI-ohjelmalla. Analyysimenetelmänä käytettiin temaattista sisällönanalyysia.

Koska haastattelut olivat lähtökohtaisesti ryhmämuotoisia, maahanmuuttostatukseltaan heterogeenisiä eikä anonymiteettiä voitu varmistaa, oli tutkimuseettisesti perusteltua olla kysymättä yksityiskohtaisia henkilötietoja, kotimaasta lähdön syitä sekä matkasta Suomeen. Kuitenkin osa haastateltavista kertoi oma-aloitteisesti kotimaansa tilanteesta ja pakomatkastaan, osa taas pitäytyi kertomasta. Haastateltavien puheesta kävi ilmi koulutustaustaan, lähtömaahan ja Suomeen tuloon sekä Suomessa muuttamiseen liittyviä seikkoja, muun muassa se, olivatko he tulleet kiintiöpakolaisina, turvapaikanhakijoina vai muista syistä. Nämä tiedot olivat relevantteja analyysia tehtäessä, mutta niitä ei varsinaisesti kerätty kaikilta.

Haastattelut noudattivat fenomenologisen tut-

kimusotteen mukaisesti pelkistettyä, hyvin avointen kysymysten linjaa ja toistuvat peruskysymyksiltään samanlaisina. Ne kuitenkin tarjosivat haastateltaville runsaasti mahdollisuuksia nostaa esiin heille itselleen merkityksellisiä seikkoja. Tällainen aineiston keräämisen tapa tuotti meille tutkimuksen kannalta keskeisen oivalluksen: turvallisuudesta ei kysytty yhdessäkään haastattelussa, silti lähes jokaisessa asiakkaiden ryhmähaastattelussa asia nousi esiin, toisin kuin työntekijöiden vastavissa haastatteluissa. Asia suorastaan vaati paneutumista. Toinen teema, josta ei myöskään erityisesti kysytty, oli asuminen ja koti. Silti asumiseen liittyvää keskustelua ilmeni haastatteluissa paljon. Nämä kaksi aineistosta ”noussutta” teemaa yhdistimme ontologisen turvallisuuden käsitteen alle ja analyysin kohteeksi. Tässä artikkelissa tuota laajaa aineistoa tarkastellaan siis temaanisesti valikoiden.

Tutkimuksemme on aineistolähtöinen mutta teoriaan nojaava. Pakolaisten kerronnan analyysissä hyödynsimme Dupuis’n ja Thornin (1998) operationalisointia kodin ”rooleista” ontologisen turvallisuuden toteuttajana. Sen mukaisesti muodostimme neljä analyysiluokkaa: 1) pysyvyys, 2) rutiinit, 3) yksityisyyden hallinta sekä 4) jatkuvuus. Näiden luokkien sisällä tarkastelimme myös arjen kansalaisuuden ulottuvuuksia (autonomia, tunnustus ja kuuluminen).

Kodin merkitykset turvallisuuden rakentumisessa

Pysyvyyden murtuminen

Kaikki haastattelut alkoivat seuraavalla yleisellä kysymyksellä: ”Kun ihminen muuttaa Suomeen, mikä on keskeistä, että asettuminen sujuisi hyvin?” Useat haastatellut pakolaiset nimesivät turvallisuuden hyvän kotoutumisen edellytykseksi; Suomeen saapuminen merkitsi turvaan pääsemistä. Se oli vallitseva tunnemuisto riippumatta siitä, oliko Suomessa asuttu pari vuotta vai jo pari vuosikymmentä. Tätä turvan saavuttamisen tunnetta tehostettiin usein myös ilmaisevilla kiitollisuutta suomalaista yhteiskuntaa kohtaan mahdollisuuksista uuden elämän aloittamiseen. Silti oli tyypillistä, että lähtömaasta puhuttiin *kotimaana*, johon itsellä ei katsottu olevan pysyvää paluuta.

Vastaukset olivat puhuttelevia ja kertoivat siitä, että jotain hyvin perustavaa laatua olevaa oli elämässä murtunut. Menneisyys tuli esiin muistoina kotien ja omaisuuden tuhoutumisesta. Kerto-

muksissa toistuvat kuvaukset äärimmäisestä turvattomuudesta. Sotaa käyvän maan sisällä oli saatettu paeta jo useampaan kertaan ja aloitettu elämä toistuvasti ”nollasta”. Pommituksia oli paettu ”kuoppaan”, ja suojaa pakomatalla oli haettu ”metsästä”. Vuosia kestänyttä aikaa pakolaisleirillä kuvattiin vaikeaksi ja traumatisoivaksi: ”Se oli tosi huono kokemus ja huono elämä, ja minä en ikinä unohda sitä.”

Asettumisen ja asumisen alkuvaihe oli voimakkaasti sidoksissa siihen, millainen maahanmuuttotilanne Suomeen muuttaneella oli. *Kiintiöpakolaisina* pakolaisleireiltä saapuneiden muistoissa toistui Suomessa odottanut asunto, josta muistettiin valmiiksi pedattu sänky, verhot ikkunoissa ja jääkaapissa ollut ruoka. Turvallisuutta tuoviin arjen rutiineihin oli ohjattu jo ensimmäisestä päivästä alkaen. Yksityiskohtaisiin muistikuviiin liittyi edelleen huojentuneisuus:

Suomessa ensimmäinen päivä minä ajattelin: ”minä en kuole”. Meidät haettiin autolla sitten lentokentältä suoraan asuntoon ja meillä oli joku siellä avustaja sosiaalitoimistosta ja sanottiin, että ”me tullaan huomenna, seuraavana päivänä kymmeneltä viemään teidät kauppaan”. Ja sitten tultiin kymmenen maissa seuraavana päivänä hakemaan meidät kauppaan. Ehkä juuri siksi emme kohdanneet vaikeuksia.

Kaikilla ei kokemus Suomeen saapumisesta ollut yhtä helpottunut. *Turvapaikanhakijana* saapuneen kokemus saattoi olla täysin toisenlainen. Suomeen saapumiseen oli voinut liittyä monia siirtymiä vastaanottokeskuksesta toiseen, ja epävarmuus tulevaisuudesta oli saattanut jatkua vielä pitkään Suomeen saapumisen jälkeen:

Se on ihan epäselvää kaikki asiat... Ihmiset jännittää tosi paljon, koska ei tiedä, saako oleskelulupaa, vai palautetaanko kotimaahan, mitä tapahtuu tulevaisuudessa. Jos jään Suomeen, miten opin kaiken? Eli koko ajan jotain, sanotaan, stressiä.

Turvapaikkapäätöksen odottaminen, lyhyet oleskelulupapäätökset, epätietoisuus maahan jäämisestä ja huoli pärjäämisestä uudessa ympäristössä ylläpitivät epävarmuutta. Suomi ei vielä tuossa tilanteessa pystynyt tarjoamaan pysyvyyttä ja olosuhteita, joissa ontologinen turvallisuus olisi voinut alkaa rakentua, vaan turvattomuus jatkui. Turvapaikkapäätökseen liittyi institutionaalinen tunnustus turvan saamisesta, konkreettisesti myös asunnon saanti, mihin ei kuitenkaan liittynyt yhtä vahvoja muistorikkaita kuvauksia. Varsinkin jos yksin saapunut oli huolissaan perheestään ja elätti toivetta perheenyhdistämisestä, asun-

to saattoi tuntua odotustilalta, jossa vain toivottiin jotain tapahtuvaksi: ”Istutaan ja odotetaan.” Saat uusi asunto oleskelutilana ei ollut vielä muuttanut elämäntilaksi eli kodiksi (ks. Ager & Strang 2008, 172)

Uuteen maahan muuttaminen sisältää liminaalivaiheen, jota ilmentää ”ei enää – ei vielä” -diktomia. Turvapaikkapäätöstä odottava elää välitilassa hyvinkin tietoisesti ja konkreettisesti, mutta myös muilla maahan muuttaneilla saattaa tunte säilyä hyvinkin pitkään, mitä esimerkiksi puhe lähtömaasta kotimaana heijastaa.

Kun maahan muuttanut pakolainen on asettumassa Suomeen, hänellä on takanaan monenlaisia turvattomuuskokemuksia; se on sitä todennäköisempää, mitä tiukempina maahanmuuton kriteereitä pidetään. Poliittisin päätöksin tehty turvapaikkapolitiikan kiristyminen kesken yksilöllistä kotoutumisprosessia kolhii monin tavoin ontologista turvallisuutta ja ylläpitää turvattomuuden jatkumista. Monen kotoutujan kohdalla kysymys elämän jatkuvuudesta, puitteiden pysyvyydestä ja aloilleen asettumisesta kääntyykin kysymykseksi ontologisesta turvattomuudesta, jota siten kotouttavassa työssä yritetään kääntää turvallisuudeksi.

Arjen sujuvuus ja rutiinien muodostuminen

Haastattelija: Milloin ihminen on asettunut, kotoutunut Suomeen?

Haastateltava: Minusta tuntuu, että silloin, kun ihminen on saanu työpaikan ja tulee töistä kotiin.

Haastatteluissa kotoutumista kuvattiin arjen paikkoihin liittyvinä rutiineina, jotka ilmensivät toisteisuudesta kumpuavaa hallinnan tunnetta. Ylläolevassa katkelmassa haastattelija käy keskustelua kotoutumisen määrittelystä. Haastateltava liitti sen arjen rutiineihin kuten työssäkäyntiin, joka sisälsi ajatuksen – tässä tapauksessa vielä toiveen – itsenäisestä toimeentulosta tulevaisuudessa. ”Tulla töistä kotiin” kuulostaa neutraalilta ilmaukselta, mutta siihen sisältyy monia onnistuneen kotoutumisen ja tunnustettavasti myös arjen kansalaisuuden ulottuvuuksia (Vuori 2015; Heino E. 2018).

Erityisesti kodista lähteminen ja kotiinpaluu hahmottuivat haastatteluissa merkittäviksi hetkiksi arjessa. Arjen ympäristön haltuunotto oli tutustumista ihmisiin, palveluihin ja sekä rakennettuun että luonnonympäristöön. Perheetön nuori mies kuvasi rutiinejaan: ”Käyn koulua ja sen jälkeen käyn kirjastossa, sitten menen salille ja menen ko-

tiin.” Lapsiperheissä sekä naiset että miehet rostimat päivähoidon keskeisyyttä kotoutumisessa. Myös lasten koulunkäynti sekä erilaiset harrasteet olivat tärkeä osa turvallisuutta tuovaa päivärytmiä koko perheelle. Koti toimi valmistautumisen paikkana, josta käsin suhde ympäristöön muodostui (vrt. Huttunen 2002).

Toisteiset arjen rutiinit saatettiin kokea myös yksitoikkoina ja perheeseen liittyvä huolenpito liian ahtaana. Kotona istuminen kuvasti paitsi elämänsuunnan puuttumista, myös yksinäisyyttä. Sairaus tai perheenjäsenen omaishoitajuus saattoivat myös kiinnittää arjen vahvasti kotiin ja tehdä kodista loukon. Naisten ryhmätoimintaan osallistunut haastateltava kertoo:

Se on hyvä, päästä vähän kotoa pois. Naisten kanssa on kiva olla. Jos ei ole ystäviä, ei ole työpaikkaa, ei mitään, vain kotona, elämä jotenkin on tylsää, teet ruokaa, siivoot, joka päivä...

Kotoutumistutkimuksissa, viimeksi OECD:n raportissa (2018), on tuotu esiin kotiin jäävien äitien tilanne. Heidän kotoutumisensa suomalaiseseen yhteiskuntaan käynnistyy usein hitaammin kuin miesten ja lasten, ja synnä on usein suomen kielen opiskelun puutteellinen järjestäminen. Äitien puutteellinen kielitaito ylläpitää riippuvuutta muista perheenjäsenistä. Siksi kotoutumispolitiikassa onkin syytä huomioida kaikkien perheenjäsenten osallisuus ja oikeus arjen kansalaisuuden täysimittaisuuteen.

Ontologisen turvallisuuden näkökulmasta elämä järjesty ja saa mielekkyytensä arjen toistuvassa rytmissä, sen sujuvuudessa ja ennakoitavuudesta. Edellytyksenä on paikkaan kiinnittyminen ja sen kokeminen turvalliseksi ja pysyväksi. Pyrkimys rutiinien saavuttamiseen itselle vielä osittain vieraassa maassa ilmentää halua sopeutua uuden yhteiskunnan ilmapiiriin ja omaksua sen toimintatapoja. Ontologisen turvallisuuden saavuttamisen myötä aktivoituvat myös sosiaalisemmat ja haasteelliset tarpeet kodin ulkopuoliseen elämään.

Koti autonomian ja yksityisyyden paikkana

Haastattelija: Milloin ihminen on asettunut, kotoutunut Suomeen?

Haastateltava: Silloin kun osaa sitä kieltä niin hyvin, ettei tarvi enää ketään auttamaan. Tai että voi itse tehdä asiat, niin minusta tuntuu, silloin ihminen on kotoutunut.

Kotoutuminen määritellään usein autonomian ja arjessa pärjäämisen kautta (esim. Heino E. 2018). Maahan muuttaneet halusivat tuoda esiin oman aktiivisuuden tärkeyttä kotoutumisessa. Monilla oli hyvin vahvana pärjäämisen kulttuuri, edellä olleessa lainauksessa jopa ylikorostuneena: sitten vasta olet kotoutunut, kun ”et tarvitse enää ketään auttamaan”. Haastateltava sitoo kielen hallinnan kotoutumisen kriteeriksi, mikä oli hyvin tyypillistä haastatteluissa; kielitaito avaa oven yhteiskuntaan ja tuottaa vahvan kokemuksen elämänhallinnasta.

Kokemuksia suomen kielen opiskelusta oli haastatteluissa paljon ja yhteistä oli opiskelun vaikeus. Jos päivään sisältyi onnistumiskokemuksia sekä kohdatuksi ja ymmärretyksi tuleminen tunteita, saattoi kokemus olla seuraavanlainen: ”menin tyytyväisenä kotiin, olin oppinut jotain.” Jos kokemukset kohtaamisista olivat sen sijaan olleet vaikeita, kotiin vetäytyminen tarjosi lohdutusta ja turvapaikan, jossa pettymyksen ja epätoivon tunteille tarjoutui intiimi tilaisuus: ”en enää voinut olla töissä ja lähdin kotiin”. Vaikeus toimia ilman apua sekä pelko väärinymmärryksi tulemisesta on emotionaalisesti raskasta. Erityisesti kieli- ja digitaidottomalle lähteminen kodista palveluiden ääreen ja ”asioiden hoitaminen” vieraassa ympäristössä vaati ponnisteluja. Maailma kodin ulkopuolella näyttäytyi epäselvänä ja yhteiskunta kotiin tulevana viranomaiskirjeinä, joita ei ymmärtänyt. Siksi kerrontaan liitettiin usein jokin auttajataho, kuten kotoutumiskoulutuksen opettajat, naapurit, viranomaiset tai muut tutut ja sukulaiset.

Sosiaalisista suhteista puhuttaessa sosiaaliviranomaisten ja muidenkin viranomaisten rooli korostui. Tämä oli ymmärrettävää, kun huomioidaan haastattelujen konteksti. Omat epäviralliset verkostot ja ystävyyssuhteet mainittiin ikään kuin ohimennen, mutta mitenkään laajasti niihin ei viitattu kotoutumisessa auttavina tekijöinä. Merkittävämmän roolin saivat hyvin toimivat viralliset suhteet. Toisaalta haastatteluissa tuli esiin halu tutustua naapureihin ja kantasuomalaisiin ja löytää heistä ystäviä.

Haastatteluissa kuvattiin, kuinka koti ei ole Suomessa samalla tavalla sosiaalisen toiminnan näyttämö kuin se oli aiemmassa elämässä ollut. Sosiaalinen elämä rakentui lähes poikkeuksetta kodin ulkopuolelle, mutta ympäristö aiheutti uusille tulijoille paljon ihmettelyä. Naapurisuhteita kuvattiin usein etäisiksi ja hankaliksi muodostaa. Puhumattomuus ja tervehtimättömyys tulkittiin suomalaisiksi kulttuuripiirteeksi. Varsinkin alus-

sa se tuntui pelottavaltakin. Kuitenkin haastatellut kertoivat oppineensa sosiaalisen koodin, jossa ei tervehditä tai ”häiritä” naapureita:

Voi olla, että se ihminen saattaakin haluta tutustua sinuun. Mutta kun ne on niin hiljasi, nii ei haluu ahdistaa, ahdistella ketään. Tai astua kenenkään omaan tilaan ilman lupaa, et saatat vaan sanoa ”hei sitten”.

Käytöksen muuttuminen suomalaiselle yhteiskunnalle tyypilliseksi oli tapahtunut nopeasti. Kylläilyä tehtiin harvakseltaan, jos ollenkaan. Kodin vahvaa yksityisyyden suojaa kuvattiin sekä ”muuriina” että ”kotirauhan” säilyttämisenä. Yksityisyyden korostumisen käänköpuolena voi olla kokemus yksinäisyydestä ja torjutuksi tulemisesta. Asukastilaisuuksia pidettiin paikkoina ”rikkoo” yksityisyyden tilaa ja tutustua naapureihin. Osa kolmannen sektorin kautta tavoitetuista asukkaista oli tullut mukaan asukastalojen toimintaan pidemmänkin matkan päästä. Tällaisia monikulttuurisia tiloja ja tapahtumia pidettiin tervetulleina.

Haastatteluissa oli lukuisia esimerkkejä siitä, kuinka tarkasti oli pantu merkkeille suomalaisten yksityisyyteen ja toisaalta julkiseen elämään liittyviä erikoisia piirteitä. Yhtäältä oli tunnistettavissa voimakastakin sopeutumishalua suomalaiseen kulttuuriin ja elämänmuotoon, toisaalta haastateltavat myös puntaroivat halua eri piirteiden omaksumiseen (ks. Berry 2009).

Oma koti identiteetin rakentumisen paikkana

Kodissa henkilö- ja perhekohtaiset sekä kulttuuriset tavat edustivat jatkuvuutta ja loivat turvallisuutta. Kodin tilallinen järjestys ilmentää myös perheenjäsenten, kuten puolisoitten tai lasten ja vanhempien, välisiä suhteita. Niiden koettiin toisinaan olevan ristiriidassa uuden kotimaan ja sen valtaväestön asumiskulttuurin ja normien kanssa. Naisten haastattelyryhmässä asunnon tilavuus ja huonejärjestelyt aiheuttivat pohdintaa:

Sosiaalityöntekijä sano meille, että ”teidän pitää olla tyytyväisiä ja iloisia, että on katto pään päällä”. Siis olihan meillä Iranissa katto pään päällä.

Ratkaisuna asumisahtauteen sosiaaliviranomaiset olivat tarjonneet perheen nuorille aikuisille muuttoa omaan asuntoon, mitä ei pidetty sopivana: ”Miten mun tytär voisi elää sellaista elämää.” Myöskään tyttöjen ja poikien nukkuminen samassa huoneessa ei ollut mahdollista: ”Pitää olla kulttuurisensitiivinen noissa asioissa.”

Tarpeita ja jopa vaatimuksia hyvälle asumiselle ja kotielämälle esittivät lähinnä pidempään Suomessa asuneet haastateltavat. Toisaalta odotettiin, että myös lapset pysyvät perheen piirissä ja tukevat vanhempiaan. Sukupolvien väliset kokemukserot yhteiskuntaan kuulumisen tunteessa saattoivat johtaa konflikteihin vanhempien ja heidän Suomessa syntyneiden lastensa välillä vielä vuosia muuton jälkeen. Haastatteluissa korostui vanhempien näkökulma. Vanhempien oli vaikea kokea itseään suomalaisiksi, toisin kuin heidän ”tämän katon alla” eli Suomessa syntyneiden lastensa. Eveliina Heinon (2018) tutkimuksessa ”maahanmuuttajuus” jäi kategoriana taka-alalle, kun oma paikka on löytynyt ja ihminen oli ”kotoutunut”.

Koti on myös paikka, jossa uneksitaan paremmasta tulevaisuudesta ja tehdään muuttosuunnitelmia. Voidaan tulkita, että kyky unelmoida ja tehdä tulevaisuuteen suuntaavia valintoja ja päätöksiä kertovat myös saavutetusta ontologisen turvallisuuden tunteesta, ei enää turvattomuudesta. Moni haastateltavista oli muuttanut omaehtoisesti pääkaupunkiseudulle asuttuaan ensin muualla Suomessa. Tällä kertaa muutto ei ollut pakotettu vaan tulevaisuuteen katsova.

Muuttoon pääkaupunkiseudulle oli sisältynyt myös riskejä. Asunnottomuus ei ollut haastateltaville akuutti ongelma, mutta useimmat tunnistivat asunnon saannin vaikeudet ja asumisen kalteuden pääkaupunkiseudulla. He olivat myös törmänneet Fozdarin ja Hartleyn (2014) tutkimuksessa kuvattuihin asumisongelmiin, joissa korostui asumisen epävarmuus. Jotkut kertoivat joutuneensa maksamaan suomalaisille asuntomarkkinoille poikkeuksellisia välityspalkkioita, jotta olivat saaneet tarvitsemansa asunnon. Parhaimmassa suojassa olivat pääkaupunkiseudulta kuntapaikan saaneet, jotka eivät olleet vaihtamassa asuntoaan.

Muutto pääkaupunkiseudulle oli ollut monelle haastateltavalle useiden vaiheiden jälkeinen päätepiste. Varsinkin jos oli kotoisin suurkaupungista, elämä pääkaupunkiseudulla saattoi tuntua itselle luontevimmalta ratkaisulta, joka tuki jatkuvuutta ja vahvisti omaa kulttuurista identiteettiä. Pääkaupunkiseudulle olivat houkuttaneet koulutustumis- ja työmahdollisuuksien runsaus sekä kulttuuripalveluiden – mukaan lukien ruokakulttuurin – tarjonnan runsaus. Pelkästään asunto ja arjen toimivuus eivät ole riittäviä kiinnikkeitä paikkaan juurtumiseksi, jos ympäristö ei tarjoa omia toiveita vastaavia tulevaisuuden näkymiä ja mahdollisuuksia yhteiskunnallisen osallisuuden rakentumi-

selle. Kun maahan muuttaneet alkavat tuoda esiin vaatimuksia hyvälle elämälle ja tekevät sen suuntaisia omaehtoisia ratkaisuja, kertoo se siitä, että kaksisuuntaisen kotouttamispolitiikan mukainen integraatio alkaa muotoutua.

Johtopäätökset

Maahan muuttaneet ovat hyvin moni-ilmeinen uusien asukkaiden ryhmä Suomessa. Artikkelisamme olemme tarkastelleet pakotetun maahanmuuton seurauksena tulleita turvapaikanhakijoita ja kiintiöpakolaisia. Tutkimusympäristönä oli sosiaalitoimen asiakkuus pääkaupunkiseudulla. Kotoutumisen ja kotiutumisen sujuminen näyttävät monitahoisena eikä suoraviivaisten kuvausten piirtäminen onnistu tekemättä hallaa todellisuu-delle. Joillekin asettuminen Suomeen on sujunut hyvin. Toiset taas ovat kohdanneet paljon vaikeuksia, ja he ovat saavuttaneet nykyisen asuinpaikkansa vasta monia polkuja kuljettuaan. Kuitenkin joi-tain yhdistäviä piirteitä voidaan löytää: pakolaisina Suomeen ja pääkaupunkiseudulle tulleilla maahan muuttaneilla ontologisen turvallisuuden merkitys on korostetusti läsnä.

Tutkimustehtävämme oli selvittää, millaisia merkityksiä pakolaisina maahan muuttaneet antoivat kodille juuri pääkaupunkiseudulla, jota leimaa monin tavoin myös haasteelliset asuntomarkkinat. Kodin merkitysten tarkastelu ontologisen turvallisuuden viitekehyksessä asettui ulkoisten olosuhteiden pysyvyyden ja henkilökohtaisen elämän jatkuvuuden jännitteeseen. Ontologisen turvallisuuden ja kodin merkityksiä tarkastelleet tutkijat ovat painottaneet pysyvyyttä, rutiineja, kotitiruhaa ja elämän eteenpäin menoa. Tässä tutkimuksessa nämä piirteet tulivat esiin prosessinomaisesti kotoutumista edistävinä asioina. Toisaalta myös keskeneräisyys, liikkeessä oleminen ja välitilassa eläminen sävyttivät monen mielenmaise-maa.

Ensimmäiset asunnot merkitsivät ennen kaikkea suojaa ja turvaa vakavalta olemassaolon uhkalta ja kaaokselta. Turvaan pääsemisen tunne oli niin voimakas, että se leimasi pakolaisten käsityksiä koko kotoutumisen merkittävydestä. Pakolaiset ovat aluksi hyvin riippuvaisia vastaanottavan maan kotouttamispalveluista ja maahanmuutto-politiikasta. Kotoutumiskoulutuksen ja peruspalveluihin osallistumisen avulla arkielämälle löytyi rytmi ja sujuvuus, mikä tuotti pysyvyyden ja hal-

linnan tunteen. Suomen kielen oppiminen nousi tässäkin tutkimuksessa kriittiseksi tekijäksi elämänhallinnassa. Rutiineilla ja toiminnallisuudella muodostettiin suhdetta sosiaaliseen ja fyysiseen ympäristöön. Yhtäältä kodille tuli välinearvo; siitä tuli paikka, josta käsin suhdetta kodin ulkopuolelle rakennettiin. Toisaalta kodista muodostui yksityisyyden ja henkilökohtaisten tunteiden tila ja turvasatama. Tämä muutos oli omaksuttu nimenomaan maahan muuton jälkeen, eikä se liittynyt aikaisempaan elämäntapaan. Autonomian tunteen vahvistumisen myötä avautuivat näkymät omiin elämäntavallisiin ratkaisuihin, joihin kuuluivat asunnonvaihdot ja muutot.

Maahan muuttanut joutuu hakemaan tasapainoa uuden ja vanhan elämäntavan välillä. Alkuvaiheessa kotoutumispyrkimykset voivat olla niin vahvoja, että niissä on jopa kulttuurisen sulautumisen piirteitä, jotka kuitenkin tuntuivat jäävän taka-alalle kotoutumisen edetessä ja identiteetin vahvistuessa.

Kodin merkityksiin tiivistyy kulttuurisen vuorovaikutuksen kaksisuuntaisuus. Koti vaikuttaa muuttuneen nopeastikin yksityisyyden valtakunnaksi, mikä ilmentää siirtymää uuden kotimaan suuntaan. Mutta ontologisen turvallisuuden kotikeskeisyys, joka hallitsee tätä aihepiiriä koskevaa tutkimuskirjallisuutta, saa vain varauksellisen vahvistuksen tässä tarkastelussa. Kodin ulkopuolinen maailma oli vahvasti sävyttämässä ja muodostamassa ontologisen turvallisuuden kokemusiiriä. Vaikuttaa ilmeiseltä, että maahan muuttaneet – ainakin pääkaupunkiseudulla – tuovat mukanaan toisenlaisen, laajemman kotikäsitteen: vaikka asunto on perustarve, se on samalla kiintopiste osallistumiselle ja oman paikan löytämiselle suhteessa ympäristöön ja yhteiskuntaan. ”Olla kuin kotonaan” saattaakin tarkoittaa turvallisia kohtaamisia ja hyvää sosiaalista elämää kodin seinien ulkopuolella.

Saapunut 18.3.2019
Hyväksytty 31.8.2019

KIRJALLISUUS

- Ager, Alastair & Strang, Alison (2008) Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies* 21 (2), 166–189.
- Alastalo, Marja & Homanen, Riikka (2015) Hyvinvointivaltion rajankäyntiä maistraatissa. Ulkomaa-laisten rekisterikäytännöt erilaisten statusten ja valtiollisen tiedon lähteenä. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2), 147–159.
- ARA (2017) Asunnottomat 2016. Selvitys 1. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. www.ara.fi/download/noname/%7BB3A7A24F-9FE4-485A-BF0D-7C3F953491CE%7D/126566 (luettu 3.11.2018)
- Berry, John W. (2005) Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations* 29, 697–712.
- Berry, John W. (2009) A critique of critical acculturation. *International Journal of Intercultural Relations* 33, 361–371.
- Dupuis, Ann & Thorns, David C. (1998) Home, Home Ownership and the Search for Ontological Security. *The Sociological Review* 46 (1), 24–47.
- Fozdar, Farida & Hartley, Lisa (2014) Housing and the Creation of Home for Refugees in Western Australia. *Housing, Theory and Society* 31 (2), 148–173.
- Giddens, Anthony (1990) *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Heino, Eveliina (2018) Yhteiskunnan jäsenyyden ehdot. Arjen kansalaisuuden rakentaminen ja peruspalvelukokemukset venäläistaustaisten perheiden kertomuksissa. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisu 95. Helsingin yliopisto.
- Heino, Päivi (2018) Kotoutuminen ja turvattomuuskokemukset. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Hirsova, Minna (2018) Uudenmaan kuntien resurssikysely 09/2018. Päivitetty 28.12.2018. Uudenmaan ELY-keskus. (Julkaisematon tiedote.)
- Huttunen, Laura (2002) Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa. Helsinki: SKS.
- Ife, Jim (2012) *Human rights and Social work. Towards Rights-based Practice*. New York: Cambridge University Press.
- KATTO-hanke. Kotoutumiseen tarvitaan koti. Moniheli Ry:n hanke (2016–2018) maahanmuuttajien asunnottomuuden ehkäisemiseksi. <http://kattohanke.fi/> (luettu 27.11.2018)
- Laing, R.D. (1960) *The Divided Self*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Laki kotoutumisen edistämisestä (2010/1386) www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386 (luettu 10.10.2018)

- Laki asumisperusteisesta sosiaaliturvasta rajat ylittävissä tilanteissa (2019/16) www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190016 (luettu 7.3.2020)
- Lister, Ruth (2007) *Inclusive Citizenship: Realizing the Potential*. *Citizenship Studies* 11 (1), 49–61.
- Meronen-Vilenius, Sanna & Fredriksson, Peter (2017) *Pakolaisten asumisselvitys. Oleskeluluvan saaneiden turvapaikanhakijoiden asumisen tilannekuva 2016*. Ympäristöministeriön raportteja 12. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79877/YMra_12_2017.pdf?sequence=3&isAllowed=y (luettu 3.11.2018)
- Natanson, Maurice (1973) Introduction. In Maurice Natanson (ed.) *Phenomenology and the Social Sciences* 1. Evanston: Northwestern University Press.
- OECD (2018) *Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees*. Paris: OECD. www.oecd.org/governance/working-together-for-local-integration-of-migrants-and-refugees-9789264085350-en.htm (luettu 3.11.2018)
- Padgett, Deborah K. (2007) There's no place like (a) home: Ontological security among persons with serious mental illness in the United States. *Social Science & Medicine* 64 (9), 1925–1936.
- Perttula, Juha (2008) *Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria*. Teoksessa Perttula Juha & Latomaa Timo (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Perustuslaki 731/1998. www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990731 (luettu 10.10.2018)
- Rajanti, Taina (1999) *Kaupunki on ihmisen koti*. Elämän kaupunkimuodon tarkastelua. Helsinki: Tutkijaliitto
- Saikkonen, Paula & Hannikainen, Katri & Kauppinen, Timo & Rasinkangas, Jarkko & Vaalavuo, Maria (2018) *Sosiaalinen kestävyys: asuminen, segregaatio ja tuloerot kolmella kaupunkiseudulla*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportteja 2.
- Saukkonen, Pasi (2018) *Kotoutuminen tapahtuu kaupungeissa*. OECD:n raportti tarjoaa hyviä neuvoja kotouttamiseen paikallistasolla. Työpapereita 5. Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, kaupunkitutkimus ja tilastot. www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/18_08_27_Tyopapereita_5_Saukkonen.pdf (luettu 15.10.2018)
- Saunders, Peter (1984) Beyond housing classes: The sociological significance of private property rights in means of consumption. *International Journal of Urban and Regional Research* 8 (2), 202–227.
- Saunders, Peter (1986) *Social theory and the urban question* (2. painos). New York: Holmes & Meier Publishers.
- Saunders, Peter (1989) The meaning of 'home' in contemporary English culture. *Housing Studies* 4 (3), 177–192.
- Saunders, Peter (1990) *A Nation of Home-Owners*. London: Unwin Hyman.
- Vuori, Jaana (2015) Kotouttaminen arjen kansalaisuuden rakentamisena. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (4), 395–404.
- Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu. www.syrjintä.fi/asuminen (luettu 18.3.2019)

ENGLISH SUMMARY

Erja Saurama & Anna Nurmi & Päivi Heino: Forced migration and the construction of ontological security (Pakotettu muutto ja ontologisen turvallisuuden rakentuminen)

The successful settlement of migrants and their families in Finland requires appropriate housing and other physical facilities. In the Helsinki metropolitan area, however, housing is in short supply and costs are high. The situation is particularly difficult for refugees, i.e. forced migrants who have left their home countries and come to Finland as quota refugees or asylum seekers.

This article explores the meanings that refugees give to home and to settling in the metropolitan area. The theoretical framework is based on Anthony Giddens' (1991) concept of ontological security, "the sense of continuity and order in events".

The data consist of interviews with migrants who were social welfare service users or NGO participants. The methods used draw from the phenomenological tradition, and data are interpreted using thematic

content analysis. The analysis of the narratives is an application of Dupuis and Thorns' (1998) examination of the roles of home in redeveloping and sustaining ontological security.

Previous research on ontological security and home emphasizes the significance of the sense of stability, routines, privacy and continuity. All these features appear to facilitate settling and integration. However, the mindset of many of our refugees is characterized by a sense of incompleteness, being on the move and living in liminality. The process of settling may be interpreted as unfinished or – interestingly – the new arrivals have brought along a different and broader conception of home: although having a place to live is a basic need, it is also a focal point for participation and finding one's place in relation to the social environment and society. 'Being at home' might mean secure encounters and a satisfying social life outside the walls of the home.

Keywords: housing, meanings of home, refugees, ontological security.